

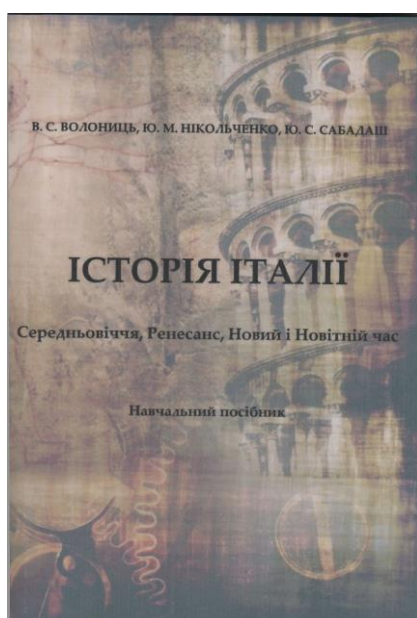
РЕЦЕНЗІЇ

УДК 94(450)''476/1945''(049.32)

О.В. Головка

РЕЦЕНЗІЯ НА ВИДАННЯ:

Волониць В.С., Нікольченко Ю.М., Сабадаш Ю.С. Історія Італії. Середньовіччя. Ренесанс. Новий і Новітній час: Навчальний посібник / В.С. Волониць, Ю.М. Нікольченко, Ю.С. Сабадаш; За гол. ред. проф. Ю.С. Сабадаш. – Маріуполь: МДУ, 2014. – 237 с.

У статті проаналізовано навчальний посібник «Історія Італії», підготовлений викладачами Маріупольського державного університету для студентів спеціальності «Мова та література (італійська)». У виданні дається короткий виклад перебігу історичних подій на Апеннінському півострові (територія сучасної Італії) від раннього Середньовіччя (VI с. н.е.) до завершення Другої світової війни (1945 р.).

Історичний процес розвитку італійського суспільства представлено в контексті його соціально-політичного, економічного і духовного розвитку, тісно пов'язаного із загальноєвропейськими цивілізаційними процесами.

Ключові слова: *Маріупольський державний університет, «Мова та література (італійська), «Історія Італії», навчальний посібник, Апеннінський півострів, етногенез, Італія, італійський народ, Середньовіччя, Новий і Новітній час, італійське суспільство, Європа.*

У сучасному світі цінуються кваліфіковані фахівці, які мають не тільки вузькофахові знання, але й високий рівень освіченості, ерудиції та загальної культури, що передбачає глибокі знання і розуміння суті процесів, які відбуваються у світі. Саме тому першочерговим завданням вітчизняної системи вищої освіти має бути підвищення ефективності її загальнокультурного компонента. Для цього потрібне створення чіткої орієнтації на цілісне сприйняття світу.

Це стосується і спеціальності «Мова та література (італійська)», фаховою дисципліною для якої є «Історія Італії». У цьому розумінні фахівець повинен орієнтуватися в різноманітних суспільно-політичних і культурних процесах минулого і сучасного Італії. На жаль викладання цього курсу до сьогодні не було забезпечене відповідною сучасною навчальною і методичною літературою, в першу чергу, українською мовою.

На нашу думку, змінити ситуацію на краще допоможе навчальний посібник «Історія Італії», де висвітлюються найважливіші історичні події в цій країні від раннього середньовіччя (VI ст. н.е.) до завершення Другої світової війни (1945 р.). Авторами видання є викладачі Маріупольського державного університету В.С. Волониць, доцент кафедри історичних дисциплін, Ю.М. Нікольченко, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності, Ю.С. Сабадаш, професор кафедри італійської мови, літератури та культури.

Історія Італії – одна з найбільш об'ємних, складних і одночасно цікавих у Всесвітній

історії. Ця обставина спонукала авторів посібника запропонувати студентам його чітку структуру, в якій поєднуються різні концептуальні схеми, діахронії та синхронії, хронологічний і цивілізаційний методи щодо закономірностей взаємодії етнонаціональної та політичної сфер на Апеннінському півострові протягом двох останніх тисячоліть. При цьому вони зауважують, що усталеного і загальноприйнятого визначення етапів становлення і розвитку італійської цивілізації у вітчизняній і зарубіжній історичній науці досі не існує (с. 5-13).

Структурно навчальне видання складається зі вступу, 6 розділів, 36 тем, післямови і хронологічної таблиці. До кожного з розділів підготовлений список рекомендованої літератури.

З огляду на краще сприйняття студентами історичного матеріалу автори навчального посібника логічно і вірно сформулювали напрямки розділів та наповнили їх відповідним змістом:

- Розділ 1. Італія доби середньовіччя;
- Розділ 2. Італійський Ренесанс (XIV-XVI ст.);
- Розділ 3. Нова доба історії Італії;
- Розділ 4. Рісорджименто – боротьба за національне, політичне і культурне возз'єднання Італії (1820-1870 рр.);
- Розділ 5. Становлення та розвиток італійської ліберальної держави (1861-1918 рр.);
- Розділ 6. Італія в роки фашистської диктатури.

У Вступі на унікальному прикладі історії італійської цивілізації, від античної до новітньої, В.С. Волоніць, Ю.М. Нікольченко і Ю.С. Сабадаш стверджують, що гармонійне існування суспільства буде реальним лише при свідомому і добровільному сприйнятті більшістю його громадян внутрішнього устрою та нововведень. Історичний досвід Італії застерігає нас від ігнорування, а тим більше порушення загальних закономірностей розвитку людства, силових спроб загальмувати або зупинити суспільний прогрес і ворожнечі, які загрожують непоправними наслідками.

У рецензованому навчальному посібнику з історії Італії сконцентрований фактичний матеріал, який базуються на перевірених часом джерелах і авторитетних наукових дослідженнях. Авторі показують зв'язок італійської історії із цілим рядом наукових галузей: широко використовуються останні досягнення як історичної, так і суміжних з нею наук: етнології, етнографії, політології, культурології, релігієзнавства.

Не зважаючи на те, що у виданні історія Італії розглядається починаючи з Середньовіччя, визначальними є теми про італійську народність й італійську державність. Подано концепцію походження італійців. Представляючи етногенез та етнічну історію італійців, автори знайомлять студентів із основними теоріями їхнього походження (Теодор Моммзен, Лідія Вінничук та ін.), з періодизацією та історичною обумовленістю італійського суспільства. В її основі лежить принцип безперервності етногенетичних процесів серед місцевих племен у етрусський період і до їхнього завершення у VII ст. до н. е., коли італійський народ постає перед сучасниками як цілком сформована історична спільність, яка продовжила у Середземномор'ї триумфальний розвиток античної історії і культури, започаткований Стародавньою Грецією.

Значення теми обумовило актуальність даного навчального посібника і зробило його зміст таким, що має практичне значення для удосконалення знань і навичок студентів-філологів з історії країни, мова якої визначена їхньою фаховою підготовкою. Матеріал подано за історичними епохами з персоналістичним підходом у кожній з них. Такий метод дав змогу відповідним чином упорядкувати його і зробити більш зрозумілим для студентів-філологів.

Безпосередньо у темах належним чином, вичерпно, за допомогою відповідних

наукових методів, з позицій історизму висвітлено драматичний процес національного, політичного і культурного формування італійської державності протягом XII-XIX ст. Особлива увага приділена авторами розділам, присвяченим історії Італії в Нову добу і період Рісорджименто, коли було закладено основи її національного, політичного і культурного відродження.

Широко розкривається драматична історія Італії першої половини XX ст. У цей період волею долі вона першою в світовій історії у 1922-1945 рр. відчула на собі весь трагізм фашистської диктатури, була одним із підпалювачів Другої світової війни і заплатила за це важку ціну сотнями тисяч загиблих громадян, економічними і соціальними потрясіннями, які були відчутні не тільки на Апеннінському півострові Європейського континенту, а й в усьому світі.

Звернемося конкретно до розділів посібника. У першому – слід відзначити актуальне тлумачення та змістовне обґрунтування термінів «середні віки» і «феодалізм», історії та особливості їхнього розвитку в Італії. У виданні досить зрозуміло і цікаво для студентів-філологів дається пояснення суті феодального способу виробництва та характеристика феодального суспільства у Північній, Середній і Південній Італії. Політичний та економічний розвиток італійської цивілізації в середні віки всебічно розкритий крізь призму етапів державного розвитку міст-комун, папської області й Священної Римської імперії німецької нації.

Значне місце у посібнику відводиться аналізу італійського суспільства у XIV-XVI ст., коли завершується доба Середньовіччя і на Апеннінському півострові відбуваються значні цивілізаційні трансформації, відомі у Західній Європі як «італійський Ренесанс». Важливим є висвітлення різних поглядів і підходів до назви цього періоду, а також звернення уваги на здатність італійських республік у цей період зробити прогресивний рух уперед, обігнати Францію, Іспанію, Англію, Нідерланди та продовжити індустріальний розвиток. У політичних процесах Італії автори посібника звертають увагу на те, що вони характеризуються гострою внутрішньою боротьбою Венеції, Флоренції, Мілану з папством та європейськими монархічно-феодальними режимами. Щодо культурних процесів, то у посібнику цей матеріал подається як тріумф італійського ренесансного мистецтва.

У наступному розділі вірно наголошується, що у XVII-на початку XIX ст. політичний, соціально-економічний і культурний розвиток Італії під впливом зовнішніх (агресія Іспанії, Австрії, Франції) і внутрішніх (падіння республіканського ладу, домінуюче становище Папської області) факторів зазнає значних трансформацій. Країна втрачає своє домінуюче місце в європейській цивілізації як носій індустріального і культурницького прогресу.

Четвертий розділ видання присвячений Рісорджименто – боротьбі італійського народу з іноземними загарбниками за національне, політичне і культурне возз'єднання країни у 1820-1870 рр. Тут на багатому фактичному матеріалі виписана героїчна діяльність (легальна, підпільна і збройна) італійських патріотів – Товариства карбонаріїв, лібералів П'ємонт, «Молодої Італії», Р. Сеттімо, К. Кавура, Д. Мадзіні і Д. Гарібальді, Д. Верді, А. Мадзоні, Р. Мамелі, А. Поєро та багатьох інших в ім'я незалежності Італії, яка була проголошена у Турині 17 березня 1861 р. на загальному засіданні парламенту.

Становленню та розвитку італійської ліберальної держави у 1861-1918 рр. присвячений п'ятий розділ посібника, де автори традиційно і цікаво охарактеризували політичний і соціально-економічний розвиток Італії в умовах розвитку національної державності.

Глобальну еволюцію італійського суспільства актуально проаналізовано крізь призму його суперечностей та конфліктів, що стали образами та символами епохи, такими як тривалий політичний конфлікт з Ватиканом, антинародна діяльність правого уряду у 1861-1876 рр., реформами «Нового блоку» у 1876-1887 рр., політичною, економічною і

соціальною кризою в королівстві в 1887-1900 рр., участю разом з Німеччиною і Австро-Угорщиною у Троїстому союзі в 1882-1915 рр., «Ерою лібералізму» в 1900-1914 рр.

Участі Італії у Першій світовій війні 1914-1918 рр., не безпідставно, автори посібника присвятили окрему тему розділу. Вони детально розглядають обставини, що «підштовхнули» країну до вступу у війну спочатку на боці Німеччини і Австро-Угорщини а потім, у травні 1915 р., примусили її розірвати відносини з ними і перейти на бік Антанти (Англія, Франція, Росія).

Завершує вказану тему конкретна відповідь авторів на важливе питання: як сталося, що в країні, яка була колискою західноєвропейської християнської цивілізації, у жовтні 1922 р. владу захопили фашисти на чолі з Б. Муссоліні? Розгорнуту та ґрунтовну відповідь на нього вони дають в останньому розділі посібника «Італія в роки фашистської диктатури».

Головними складовими цієї трагедії, на їхню думку, були: криза буржуазно-ліберального політичного керівництва Італії і монархії у проведенні внутрішньої і зовнішньої політики, крах ідеалів і стереотипів довоєнного часу в масовій психології італійців, як наслідок «покаліченої перемоги» у Першій світовій війні, демагогічна пропаганда «Національної фашистської партії», яка вимагала ліквідації монархії і скасування титулів, введення податку на великий капітал, скасування обов'язкової військової повинності, 8-годинного робочого дня, аграрної реформи за принципом «Земля тим, хто її обробляє», терор фашистських воєнізованих загонів проти організованого робітничого руху і демократичних сил.

Опанувавши матеріал розділу, студенти дізнаються про те, що доступившись до влади, фашисти прагнули відродити Римську імперію і перетворити Середземне море у «mare nostrum» («наше море», як його називали давні римляни). Реалізація цих завойовницьких планів була прямим шляхом до війни. Фашисти на чолі з Б. Муссоліні, поряд з ліквідацією демократичних інститутів, почали процес мілітаризації економіки і всіх аспектів життя суспільства. Диктатор активно формує свій культ як вождя нації – дуче.

Наслідком цього процесу стала окупація Ефіопії в 1935-1936 рр., приєднання у листопаді 1937 р. до Антикомінтернівського пакту («вісь» Берлін-Рим-Токіо), агресія проти республіканської Іспанії, окупація Албанії (1939 р.) участь у Другій світовій війні (у період з 1940 по 1943 рр.) на боці гітлерівської Німеччини та її союзників.

Безсумнівним висновком авторів є той факт, що Італія вийшла з війни інакше, ніж Німеччина. Ще у 1943 р. Б. Муссоліні було скинуто, а новий антифашистський уряд оголосив їй війну. У відповідь на це гітлерівці окупували північну частину країни і відновили владу дуче. Це викликало розгортання масового руху Опору, в якому брали участь майже 500 тис. італійців. Союзниками по антигітлерівській коаліції та партизанам вдалося звільнити значну частину території Італії, захопити в полон і стратити Б. Муссоліні. Під час боротьби з фашистами сформувався союз партій і рухів: християнських демократів, комуністів і соціалістів, які у 1944 р. увійшли до складу демократичного уряду Італії. У силу цього союзники не розглядали Італії як ворога; на її території не був встановлений окупаційний режим, а мирний договір 1947 р. не передбачав значних територіальних втрат.

Насамкінець зауважуємо, що розробка науково виваженої типології цивілізацій входить у число актуальних завдань історіографії. Від її успішного вирішення багато в чому залежить дослідження загальних закономірностей їхнього історичного розвитку. У зв'язку з цим надзвичайно важливим є подане у посібнику концептуальне ядро підходу, що втілюється в ідеї виділення центрів становлення і розвитку італійського суспільства спочатку у ранньому Середньовіччі, на півночі Апеннінського півострова в Ломбардії, пізніше – в центральній його частині, у Тоскані, а з XII ст. – на півдні, у Сицилії.

Ці імпульси виявилися найбільш дієвими для зростання і розширення політичних, економічних і культурних ареалів у детермінантах руху і хронотопі італійської історії: в добу

Ренесансу – знову Тоскана на чолі з Флоренцією стає прогресивним центром італійської цивілізації. В бароковий період домінує Папська область на чолі з Римом, а в XIX ст. попереду вже індустріальна Північна Італія на чолі з П'ємонтом, який став центром боротьби за незалежність і об'єднання країни. У перші десятиліття XX ст. знову домінує столичний регіон країни – Лаціо, а Рим стає центром тріумфу фашистської диктатури Б. Муссоліні, ліквідація якої розпочнеться під час Другої світової війни у липні 1943 р. успішним десантом англо-американських військ на Сицилію.

Не менш важливим у посібнику є те, що основна увага приділена авторами явищам і процесам, що визначають сутнісні риси італійської цивілізації з VI ст. по 1945 р., а також формуванню її локальних структур. Такий підхід дав можливість з більшою повнотою висвітлити, а в окремих випадках, підняти і розглянути ряд важливих питань, пов'язаних із розвитком італійського суспільства достатньо тривалого хронологічного періоду.

Звичайно, варто висловити і деякі побажання для наступного видання навчального посібника. На нашу думку, необхідно включити до його складу розділ, присвячений античній історії Італії і, безумовно, продовжити матеріалами з історії італійської цивілізації післявоєнної доби, включно до початку XXI ст.

Також є сенс доповнити кожний розділ питаннями для самоконтролю, подати зразки тестів, додати словник використовуваних специфічних термінів. В свою чергу, ці вдосконалення дозволять підвищити статус цього навчально-методичного видання до підручника.

В цілому слід зазначити досить широку науково-інформаційну базу навчального посібника «Історія Італії», що тісно вплітається в його зміст і визначає актуальність проблематики, новизну підходів до історичних подій та належний теоретичний рівень висновків. Він має важливе практичне значення, адже може цілком використовуватися в українських вищих навчальних закладах студентами-філологами спеціальності «Мова та література (італійська)» в процесі опануванні навчальної дисципліни «Історія Італії», а також у спеціальних курсах та на практичних заняттях з Всесвітньої історії на спеціальностях «Історія» і «Міжнародні відносини».

На нашу думку навчальний посібник здобуде заслужену популярність серед широкого кола науковців, викладачів вузів, педагогів та учнів старших класів ЗОШ, гімназій і ліцеїв, а також всіх, хто цікавиться історією Італії.

Стаття надійшла до редакції 15.12. 2014

A.V. Golovko

BOOK REVIEW

Volonice V.S., Nikolchenko Y.M., Sabadash Y.S. History of Italy. Of the middle ages. A Renaissance. The modern and contemporary period: textbook / V.S. Volonice, Y.M. Nikolchenko, Y.S. Sabadash; editor-in-chief Professor Y.S. Sabadash. – Mariupol: MSU, 2014. – 237 s.

The article analyzes the textbook "History of Italy", prepared by the teachers of Mariupol state University for students majoring in Language and literature (Italian)". The publication provides a summary of historical events on the Apennine Peninsula (modern Italy) from the early middle Ages (VI century BC) to the end of the Second world war (1945).

Historical development of the Italian society presented in the context of its socio-political, economic and spiritual development, closely linked with the European civilizational processes.

The authors of the manual have recreated complex, thorny, ambiguously treated in scientific circles, the path of the Italian people for independence and statehood are not bypassing the dramatic and majestic pages in his life.

The publication will be useful for a wide range of scientists, University professors, students,

teachers and pupils of the senior classes of school, gymnasiums and lyceums, as well as those interested in the history of Italy.

Key words: *Mariupol state University, «Language and literature (Italian)», «History of Italy», a training manual, the Apennine Peninsula, ethnogenesis, Italian people, middle Ages, Italia, modern and contemporary period, the Italian society, Europe.*

УДК 902.2(477.81)''1970/1990''(049.32)

Ю.М. Нікольченко

РЕЦЕНЗІЯ НА ВИДАННЯ:

Пономарьова Т., Булига О. Переправа незабуття. Історія однієї експедиції / Т. Пономарьова, О. Булига. – Луцьк: Волинські старожитності, 2014. – 188 с., іл.

У статті проаналізовано монографію «Переправа незабуття. Історія однієї експедиції», що є вдалою спробою поповнити вітчизняну історіографію битви під Берестечком 1651 р., яка була однією з найвидатніших подій Національно-визвольної війни 1648-1658 років. Вперше у науковий обіг вводиться багато унікальної, невідомої дослідникам інформації про результати 20-річних археологічних розкопок території, на якій відбулася битва, проведених археологічною експедицією Рівненського обласного краєзнавчого музею під керівництвом доктора історичних наук І.К. Свєшнікова поблизу сіл Пляшева й Острів Радивилівського району Рівненської області.

Ключові слова: *монографія, битва під Берестечком, Рівненський обласний краєзнавчий музей, Музей-заповідник «Козацькі могили», археологічна експедиція, козацько-селянський табір, переправи, результати розкопок, реставрація.*

Серед героїчних сторінок Національно-визвольної війни 1648-1658 рр. Берестецька битва, яка відбулася 29 червня-10 липня 1651 р. між селами Солонів, Острів і Пляшева сучасної Рівненської області, знайшла своє відображення в унікальних документальних і наративних джерелах, свідченнях сучасників, вітчизняній та зарубіжній історіографії, художній і мемуарній літературі, чисельній періодиці, пам'ятках матеріальної культури, здобутих під час дослідження її території археологічними методами [2; 3; 5; 6].

Характерною особливістю цих досліджень є синтез історичного, археологічного, документознавчого і, навіть, культурологічного підходів до аналізу реальностей буремних подій під Берестечком у літку 1951 р. Водночас, макropубліцистичний фактор дослідження проблеми, не завжди репрезентує реальний стан речей, що регулює і детермінує її інформаційний простір. З цієї причини поважний, на перший погляд, вік вітчизняної наукової історіографії так і не розставив крапки над «і» у цьому питанні, а, навпаки, загострив інтерес дослідників до нього, особливо після проголошення незалежності України. Наприклад, анотований бібліографічний довідник, присвячений 340-річчю Берестецької битви, за обсягом складає 10.5 друкованих аркушів [7].